

antropocentrizem, je on bolj, tako rekoč, kristocentričen kot pa teocentričen. Dočim je Platon naprezal vso svojo dialektično spretnost, da bi našel kaj, kar bi bilo med *μεταξύ* nespremenljivimi nebeškimi načeli na eni strani in prehodnimi zemskimi pojavi na drugi, je to Avguštin, ki je istotako iskal posrednika (*quaerendus est medius*, De civ. Dei IX, 15), našel v Bogočloveku: *mediator ille Dei et hominum homo Christus Jesus... mortalis cum hominibus, justus cum Deo* (Conf. L. X, XLIII, 68); *sola est autem adversus omnes errores via munitissima, ut idem ipse sit Deus et homo; quo itur Deus, qua itur homo* (De civ. Dei, XI, 2).

V predgovoru izraža pisec željo, da bi poleg njegove knjige, ki se omejuje samo na Avguštinovo filozofijo, Slovenci dobili tudi verno sliko njegove bogoslovne miselnosti (6). To bi res znatno dopolnilo njegovo knjigo, ki se, kolikor se sploh bavi z vero, omejuje samo na njeno subjektivno stran, na to, kar bogoslovci imenujejo *fides qua creditur*, medtem, ko je njena objektivna stran, ali to, kar bogoslovci imenujejo *fides quae creditur*, ostala ob strani. Želeti pa bi bilo še nekaj drugega, in sicer, da bi pisatelj obdelal še družabno Avguštinovo filozofijo. Ta je nadvse zanimiva že sama po sebi, pa tudi zato, ker formulira neke najmodernejše struje, na primer, težnjo za pomirjenjem ekonomskih nasprotij (*superflua divitum, necessaria sunt pauperum*) socialno izenačenje spolov (*non est autem vitium sexus femineus, sed natura... creatura est Dei femina sicut vir*, De civ. Dei, XXII, 17), pojmovanje državnega upravljanja kot javnega službovanja (*etiam qui imperant serviunt eis, quibus videntur imperare. Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed providendi misericordia*, Ib. XIX, 15) itd.

E. Spektorski.

Ivan Pregelj: Izbrani spisi V., Magister Anton. Zgodovinski roman. V Ljubljani 1930. Založila Jugoslovanska knjigarna. 271 str.

Opombe k temu petemu zvezku svojih izbranih spisov zaključuje Pregelj s temile besedami: „Naj še pripomnim, da sem roman pisal po tem, kolikor sem katoliški in še veren spominu na vladiko dr. A. Mahnič in župnika Jožefa Fabijana...“ S to izjavo se mi zdi, da ni pojasnil samo vzgonov te svoje knjige, marveč da je v bistvu opredelil smisel velike in pomembnejše večine svojega dela, to se pravi smisel vseh svojih duhovniških zgodb in povesti. Katoliški in še veren spominu dveh duhovnikov, veren svojemu v mladosti privzgojenemu spoštovanju do duhovništva. To spoštovanje in ljubezen je smatrati za intimno jedro te vrste njegovih del, ki so skoro vsa napisana s smotrom, vzbujati isto ljubezen in spoštovanje do katoliškega duhovnika tudi v drugih, zlasti v ljudstvu, kateremu so predvsem namenjena.

Če presojam ta Pregljev smoter z nekoliko širšega ali celo s svetskega stališča, je seveda za literarnega tvorca dokaj skromen po svoji človeški pomembnosti. Vendar ta neznatnost ne izključuje docela vse možnosti, v njenem okviru zasnovati delo nekoliko višje kakovosti. Kajti opiši in osvetli neko duhovniško življenje z velikimi človeškimi stvarmi in stan bo proslavljen in delo bo hkratu lahko tehtno. Ali Pregelj se je taki zamisli nekoliko približal samo enkrat, samo v „Plebanu Joannu“. Vsi ostali njegovi duhovniki so sicer dobri in bogaboječi možje, toda človeško so često nekako nedorasli, napol otroški in prav za prav nezanimivo čudaški. Župnijske idile,

s katerimi je tako razsipeen, pa so v svojem dnu borne, malenkostne in malo duhovne in nas zaradi neskončnega ponavljanja dolgočasijo. Skratka: hoteč pridobiti duhovniškemu stanu spoštovanje, troši Pregelj svojo domišljijo in domiselnost, svoje ganutje in navdušenje za človeško malopomembne osebnosti, prizore in življenja, s katerimi dvomim, da bi komu vzbudil resnično ljubezen in globlje sočutje.

Svojstvo, s katerim skuša v „*Magistru Antonu*“ poveljati izvoljeni stan, je svojstvo *dobrega pastirja*. Delo se opira na dve svetopisemski priliki, ki govorita o pastirstvu vsaka v drugi zvezi. Prva govori o dobrem pastirju, ki je požrtvovalen za vsako ovco, zlasti za izgubljene; druga pa vzporeja najemnika in pravega pastirja, ki dá tudi življenje za svoje ovce, če čredo napade volk. Ti dve priliki po Mateju in Janezu je Pregelj strnil. Storil je to dokaj nespretno in neprevidno. Kajti lov magistra Antona od Mahničev za zavedenim in odpadlim sorodnikom v času, ki je bil vsemu katolicizmu v naših krajih skrajno nevaren, je v svojem bistvu slaba nalika dobremu pastirju in Pregljeva „veličastna parafraza svetopisemske parabole“ nam v tem zgodovinskem in krajevnem položaju govori o „dobrem“ pastirju, *ki gre za eno izgubljeno ovco ob času, ko mu volk napada vso čredo*. Tako pogledana, dobi trdovratna Antonova pastirska vnema popolnoma določno značaj nekoliko muhaste trme.

Vendar Antonovo pastirstvo tudi v drugačnem zgodovinskem položaju ne bi bilo za preprosto in naravno pamet resnična človeška vrlina. To je kvečjemu pobožno čudaštvo in nič več. Tu pa je to čudaštvo, ki je morda nekaka ilustracija drugega magistra artium, vladike Antona Mahničja, osnova osrednje človečnosti romana. Zato je z Antonovim pastirstvom ocenjena tudi človeška vrednost dela kot celote. Glede te se mi zdi „Magister Anton“ celo šibkejši od Petra Pavla Glavarja, ki mu pot do poklica zapirajo usodne moči, ne pa kakor Antonu od Mahničev čudaška zaobljuba. Ostale magistrove lastnosti, ki so: neka topa in pohlevna vztrajnost, nerodna poštenost in popolnoma običajna in negloboka pobožnost, seveda ne morejo odtehtati pogrešnosti v osnovni zamisli njegove osebe in usode. To ni ne junak ne človek, ki bi vzbujal močnejše zanimanje, kamoli sočuvstvovanje. Prav tako, oziroma tembolj nezanimive so vse ostale osebe, zlasti trije kraški župniki, stari Kobencelj, Stradiot, Polona in še cela vrsta drugih, ki so zopet samo porabljanje še zdavnaj izčrpanega človeškega materiala, za katerega je tudi to pot obveljala pri Preglju običajna pristranska razdelitev vrlin in slabosti in kajpada tudi usod.

Fabulistično nudi zgodba magistra Antona iste možnosti kakor usoda Petra Pavla Glavarja. In res je Preglju nastalo delo, ki je prav za prav samo razvlečena in razblinjena ponovitev povesti o komendskem Odiseju. In sicer tako očitna, da ponavlja in stopnjuje tudi vse napake Glavarjeve zgodbe, kar je pri drugi izrabi istega domisleka naravno. Knjiga o magistru artium in dobrem pastirju je še ostreje razdvojena v dve samostojni polovici, ki sta tu še manj sorazmerni nego v povesti o komendskem popotniku in trpinu. Tako je na primer Antonova pot od Komna do Štanjela obravnavana obsežnejše nego vsa njegova gonja za zavedencem, ki ga vodi od Dunaja v Rim in iz Rima preko vse Italije in Nemčije na Poljsko prav do Gdanskega. Ali da isto nesorazmernost pokažem še časovno: kratki dnevi magistrovega prebi-

vanja v Štanjelu, ki so za pravo zgodbo o dobrem pastirju samo ekspozicija, imajo večji obseg nego njegove dolgoletne blodnje za sledjo izgubljene ovce. Pri tem pa je vsa dolga magistrova pot zopet naznačena samo s kulisami, ki ne dajejo niti najrahljše iluzije resničnosti, pot od Komna do Štanjela in prebivanje pri Štanjelskem župniku pa sta polni široke, že poznane in resnično presedajoče župniške idile, dasi je tu zbrane največ Pregljeve iznajdljivosti in domiselnosti, kar je ta knjiga vsebuje. S svojevoljnim razpredeljevanjem človeških kakovosti nekoliko pomirja magistrovo srečanje z Melanchthonom, ki je edini med luterani opisan brez pristrastja.

Magistrova povest sama ni niti zanimiva, tem manj napeta. Prav tako pa ji kot zgodovinskemu romanu popolnoma manjka važen element: časovno ozračje, ki ga je Pregelj v Plebanu podal s tolikšno močjo. Kakor so kulise vsi ti kraji, ki jih obiskujemo z magistrom, in vsa njegova pota, tako je očitno samo slepilo pisateljevo medlo prizadevanje, obdati vse to življenje z neko zgodovinsko atmosfero. Reformacija te knjige je izven časa, kakor sta izven časa dremajoči in gluhi življenji obeh krotkih kraških žerjavov.

„Magister Anton“ je poleg „Bogovca Jerneja“ doslej najšibkejši med obširnejšimi deli v Pregljavih izbranih spisih. Ali „Bogovec“ je bil vsaj pretiran poizkus, nadaljevati razvoj v intimni in človeško tehtnejši smeri „Vikarja Janeza“. Magister pa je delo rutine in hladnega fabuliranja brez čustvenega ozadja, ki bi zahtevalo poglobitve in resnejšega ukvarjanja s snovjo. Poslednje tri Pregljeve knjige: pričujoča, Peter Markovič in Umreti nočejo, ne govorijo nič dobrega o njegovem pisateljskem razvoju teh zadnjih let.

Josip Vidmar.

Pisatelji in kritiki. Milan V. Bogdanović je izdal svojo prvo knjigo („Stari i novi“, Beograd 1931) po več kot desetih letih uspešnega dela v srbski kritiki. Kritikova pot do prve samostojne knjige je daljša in težja nego pesnikova; intelektualni aparat, s katerim raziskuje, tehta, secira in presoja delo drugih, se nujno obrača i proti lastnemu delu; kakor vsak tvorec, se tudi kritik razvija. Ni li bolj razviti pogled, ki ž njim kritik iz daljše časovne distance tehta svoje prve, začetne plodove, neprimerno strožji od pogleda, s katerim pesnik objema svoje nekdanje prvence? Deca intelekta je vsekdar slabotnejša od dece čustev, in kritiški spisi umirajo prej in laže nego umetniške tvorbe. Prva knjiga pesmi ali prvi roman se često le zaradi avtorjeve naivnosti pojavita na trgu, prva kritikova knjiga pa — izvzemši neresne in nenadane kritike — po dolgem in preudarnem izbiranju, tehtanju, premišljevanju. „Sem dolgo upal in se bal...“, ta Prešernov verz ne velja samo za velike pesnike, ki so vedno strogi avtokritiki, marveč tudi za velike kritike. — Pisec „Starih in novih“ je med tem že zavzel eno prvih mest v današnji srbohrvaški kritiki, zato je njegova knjiga v literaturi dogodek. Sicer je samo izbor že natisnjenih revialnih kritik, ki so Bogdanoviću zagotovile ime in nemara celo avtoriteto, preden jih je izbral v knjigo, vendar je stoprav s tem izborom ostro in dokončno zarisal sedanji profil Bogdanovića — kritika. Kakor pri pesniku, je tudi pri kritiku nekaka magija knjige v tem, da vidiš na mestu posameznih točk celotno obličje. „Stari i novi“ obsegajo 26 kritik in uvodni članek „Pisci i kritičari“; članki o mladinski poeziji Zmaja, o romantizmu Gjura Jakšića, o Vojnoviću in Velimiroviću so širše zajete sodbe